

Колектив Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України щиро вітає ювіляра!

ЙОСИФ ВАРХОЛ – УКРАЇНСЬКИЙ МУЗЕЙНИК І ФОЛЬКЛОРИСТ У СЛОВАЧЧИНІ

Микола Мушинка

Серед діячів науки і культури українців Словаччини визначне місце посідає Йосиф Йосифович Вархол, майже все життя якого пов'язане з Музеєм української культури у Свиднику. Цього року він відзначив 65 день народження. Вдячна нагода, щоб представити його фольклористично-етнографічній громаді України.

Й. Вархол народився 10 січня 1950 року в с. Московщина Млинівського району Рівненської області в родині Йосифа й Терезії – переселенців із с. Бехерів Бардіївського округу Словаччини, які в рамках післявоєнних міграційних процесів («Волинська акція») 1947 року прибули на нове місце проживання.

У 1954 році сім'я переселилася на Закарпаття в м. Виноградово, а в 1965-му повернулася до рідного с. Бехерів. У 1966–1969 роках Йосиф – студент середньої загальноосвітньої школи з українською мовою навчання в Пряшеві. Після її закінчення два роки був членом драматичного колективу професійного Українського національного театру в Пряшеві. У 1971–1976 роках став студентом пряшівського педагогічного факультету Університету ім. П. Й. Шафарика (українська мова – об'єктом виховання).

Під час вузівських студій відвідував український студентський театр поезії «Смолоскип» та був керівником драматичного самодіяльного колективу «Юність», який поставив чотири драматичні прем'єри. Після закінчення вищу працював редактором української газети «Нове життя» в Пряшеві.

Від 1978 року і по сьогоднішній день працює в Музеї української культури у Свиднику як фаховий працівник відділу духовної культури на ділянці звичаїв та обрядів. У зв'язку з реорганізаціями в Музеї (зменшення кадрів) нині обіймає посади керівника зазначеного відділу і керівника відділу народознавства, фондів історії та документації. До 2013 року очолював відділ документації і культурно-виховної праці.

За 37 років безперервної праці в Музеї Й. Вархол, окрім науково-дослідної діяльності, на основі польових досліджень зробив надбанням Музею десятки цінних артефактів традиційної народної культури русинів-українців Словаччини, які використовував для методичної допомоги сільським фольклорним колективам при підготовці їхніх виступів на фольклорних фестивалях.

Результатом такого напрямку є 25 фольклорно-етнографічних програм під назвою

Йосиф Вархол

«Скарби народу», здійснених під його керівництвом в експозиції народної архітектури Музею в рамках щорічних Свят культури русинів-українців Словаччини. У цьому автентичному середовищі фольклорні групи кожного села показують свій оригінальний матеріал. Прикметно, що тематику до показу в скансені розробляють щороку. Згадаймо хоча б деякі з них: фрагменти весільної обрядовості у Свидницькому окрузі, весілля на Спиші, дитячі ігри на луці, вечорниці, рекрутська забава, хрестини, великодні дівочі хороводи, Русаля (Трійця), собітки (Івандень), Різдвяні звичаї, Водохреща тощо.

При проведенні цих заходів Й. Вархол намагається активно залучати до дійства присутніх глядачів, причому варто зазначити, що навіть бувають виступи в автентичному середовищі старовинного села, у якому до кожної програми використовують атрибути того чи іншого обряду. Дії відбуваються в оригінальних селянських хатах або на подвір'ях, у сільській корчмі, на вулиці; церковні обряди — у дерев'яній церкві за участю справжнього священика тощо.

Під час програм в етнографічній експозиції просто неба фактично стирається межа між учасниками та глядачами. Невідомою

традиційною складовою цих дійств є частування глядачів обрядовим печивом, яке члени фольклорних колективів привозять із собою. Й. Вархол — не лише сценарист, а й режисер усіх 25-ти дотеперішніх фольклорно-етнографічних програм у скансені. Серед відвідувачів Свята вони користуються неабияким успіхом.

Народним звичаям та обрядам Й. Вархол присвятив десятки наукових студій і науково-популярних статей у регіональній пресі, на радіо та в краєзнавчих збірниках. Його праці побудовані передусім на матеріалах власних польових досліджень. Частина з них — у співавторстві з дружиною Надією Вархол, з якою він від самого початку працює у відділі духовної культури, у них навіть спільний робочий кабінет.

Ще одним об'єктом фахового зацікавлення Й. Вархола є писанкарство — один з найвизначніших виявів народного декоративного мистецтва русинів-українців Словаччини. Разом з іншими працівниками Музею він дбає про те, аби писанки не були лише ностальгічним спогадом про Великодні свята в минулому, а знайшли своїх послідовників серед наймолодшого покоління, розвивалися і вдосконалювалися в дусі місцевих традицій народної культури та в сучасних великодніх звичаях.

Упродовж 2000–2014 років Й. Вархол влаштував у Музеї 15 виставок писанок, під час яких було організовано змагання з розписування великодніх яєць. Ці змагання з писанкарства нині дуже популярні не тільки серед мешканців Свидника, але і його околиць. До того ж вони переросли рамки Східнославацького краю, ставши визначною імпрезою Великодніх свят. У деяких з них брали участь як майстри писанкового розпису з Північно-Східної Словаччини, так і писанкарки із Західної України. На виставках презентують і традиційну для нашого регіону воскову техніку, і нові, модерні техніки писанкового оздоблення.

Й. Вархол як куратор організував та підготував десятки тематичних виставок у галузі історії, народної культури та професійного художнього мистецтва. До деяких з них уклав каталоги.

Він активно співпрацював з українською студією Чехословацького радіо в Пряшеві (нині — радіостудія «Патрія» в Кошицях), зокрема вів роботу над популяризацією результатів роботи Музею.

У 2003 році на філософському факультеті Пряшівського університету абсолював ригорозний екзамен у студійній галузі «слов'янська філологія» зі спеціалізації «Українська мова та література». Результати своїх досліджень він публікує в наукових збірниках, фахових та краєзнавчих журналах Словаччини, Чехії, України, Сербії та Польщі. Десятки статей і рецензій побачили світ як в українських, так і в словацьких виданнях. Чимале місце в його публікаційному доробку посідають популярні статті про діяльність та розвиток Музею української культури у Свиднику та про плідну му-

зейну працю окремих його працівників. Він — постійний член Міжнародної комісії з вивчення народної культури Карпат (субкомісія про звичаї та обряди), у рамках якої виступав на її наукових конференціях, а свої доповіді публікував у збірниках матеріалів цих конференцій.

Хобі Й. Вархола — рибальство. З вудкою він пройшовся берегами багатьох рік та озер Східної Словаччини. Хоч не завжди йому вдавалося зловити на гачок велику рибу, однак час, проведений на берегах річок, він вважає корисним, бо саме там йому приходили на думку плани нових польових досліджень, сценарії фольклорних програм та теми наукових праць.

З нагоди 65-річчя від дня народження бажаємо йому міцного здоров'я, злагоди в сім'ї, успіхів у роботі й багато сонячних днів при риболовлі.

Вибіркова бібліографія

Вархол Й. Дівочі ворожіння в часі зимового сонцестояння // Науковий збірник Музею української культури у Свиднику (далі — Науковий збірник МУК) / голов. ред. та упоряд. М. Сополіга. — 1988. — Т. 15. — Ч. 1. — С. 163—172.

Вархол Й. Виставкова діяльність Музею української культури в Свиднику в 1978—1989 роках // Науковий збірник МУК. — 1991. — Т. 17. — С. 352—374.

Вархол Й. 35 років Музею української культури у Свиднику // Науковий збірник МУК. — 1992. — Т. 18. — С. 386—387.

Varchol J. «Lopatky» — hry pri mŕtvom v rusínsko-ukrajinskej oblasti východného Slovenska (okolie Sniny) // Kultové a sociálne aspekty pohrebného rituálu od najstarších čias po súčasnosť / ed. E. Krakovič. — Bratislava, 1993. — S. 89—92.

Вархол Й. Ігри та забави при покійнику // Науковий збірник МУК. — 1995. — Т. 20. — С. 215—238.

Вархол Й. Весняна поезія Єви Тягли (до 70-ліття від дня народження писанкарки Єви Тяглової — майстрині народних художніх виробів) // Науковий збірник МУК. — 1998. — Т. 21. — С. 524—526.

Вархол Й. З родильної обрядовості Снинщини // Науковий збірник МУК. — 1998. — Т. 21. — С. 171—200.

Вархол Й. Тарас Кущинський — фотомитець світового імені // Дукля, 46. — 1998. — № 2. — С. 83—88.

Varchol J., Varcholová N. Zvyky a povery v ľudovom staviteľstve a bývaní Rusínov-Ukrajincov na Slovensku // Tradície staviteľstva a bývania na Slovensku s osobitným akcentom na kultúrne prejavy v prostredí etnických minorít / ed. M. Sopoliga. — Múzeá a etniká'99. — Bratislava ; Svidník, 1999. — S. 122—133.

Вархол Й. Молодіжні вечорниці // Науковий збірник МУК. — 2001. — Т. 22. — С. 237—262.

Вархол Й. Презентація писанок в Музеї української культури // Науковий збірник МУК. — 2001. — Т. 22. — С. 472—475.

Varchol J. Pohrebná obradovosť Rusínov-Ukrajincov na Slovensku // Obyčajové tradície pri úmrtí a pochovávaní na Slovensku s osobným zreteľom na etnickú a konfesijnú mnohotvárnosť / ed. J. Botík. — Múzeá a etniká 2001. — Bratislava, 2001. — S. 91—102.

Вархол Й. З виставочної та едиційної діяльності Музею українсько-руської культури у

Свиднику (2000–2001) // *Дукля*. – 2002. – № 1. – С. 34–44.

Вархол Й. Недомріяна мрія (до недожитого 60-річчя художника та скульптора Миколи Черниша) // *Дукля*. – 2002. – № 1. – С. 85–88.

Вархол Й. Обрядовий хліб в календарних звичаях та обрядах русинів-українців Східної Словаччини // *Збірник матеріалів V Міжнародного конгресу українців у Чернівцях*. – К., 2002.

Varchol J. Zvyky a obyčaje Uličskej doliny // *Uličská dolina (vlastivedná publikácia)* / ed. V. Fedič. – Humenné, 2002. – S. 49–62.

Вархол Й. Традиційні весільні атрибути в українсько-словацькому обрядовому контексті // *Cesta jednoty. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencii Slovensko-ukrajinské vzťahy a súvislosti*. – Banská Bystrica, 2003. – S. 60–67.

Varchol J. Rastliny v rodinných a výročných zvykoch a obradoch Ukrajincov východného Slovenska // *Zeleň v lidových obyčejích* / ed. L. Tarcalová. – Studie Slovákkeho muzea 8. – Uherské Hradiště, 2003. – S. 131–141.

Вархол Й. До питань українських та словацьких весняних ігор-хороводів // *Ukrajinsko-slovenské dialógy. Literaturoznavstvo, istoria* / eds. S. Pachomová, J. Džoganik. – *Studia Slovakistica* 5. – Užhorod, 2005. – S. 26–35.

Varchol J. Agrárne zvyky a obyčaje Ukrajincov východného Slovenska // *Zvyky a obyčaje socioprofesionálnych skupín* / ed. L. Tarcalová. – *Studie Slovákkeho muzea* 10. – Uherské Hradiště, 2005. – S. 93–104.

Вархол Й. З книжкових видань СНМ – МУК у Свиднику та його працівників // *Науковий збірник МУК*. – 2006. – Т. 24. – С. 479–495.

Вархол Й. Ювілей визначного вченого-етнолога (до 60-ти річчя від дня народження доктора історичних наук Мирослава Сополіги) // *Studia Slovakistica* 6. *Slovanské akordy*. – Užhorod, 2006. – С. 99–105.

Вархол Й. До вершини наукового Олімпу (до 60-річчя від дня народження доктора філософії Мирослава Сополіги, доктора іс-

торичних наук) // *Науковий збірник МУК*. – 2007. – Т. 24. – С. 463–478.

Вархол Й. Полазник у звичаях карпатського регіону // *Науковий збірник МУК*. – 2007. – Т. 24. – С. 141–150.

Varchol J. Dary a obdarovania v rodinných zvykoch a obradoch Ukrajincov-Rusínov na Slovensku // *Dary a obdarování* / ed. L. Tarcalová. – *Studie Slovákkeho muzea* 12. – Uherské Hradiště, 2007. – S. 61–74.

Вархол Й. Фрагменти з життя та епістолярної спадщини Юрія Костюка // *Україністика в слованському контексті на зачатку нового тисячоліття. Jazykovedný zborník vedeckých štúdií venovaný životnému jubileu doc. PhDr. Zuzany Hanudelovej, CSc* / ed. M. Čizmarová. – *Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity*, 2009. – S. 447–461.

Varchol J., Varcholová N. Tradičná duchovná kultúra v obci Hrabské // *Reflexia jednoty v diele a pôsobení blahoslaveného biskupa Vasiľa Horpka (1904–1976) v kontexte eurointegračného procesu. Zborník prednášok z vedeckej konferencie*. – *Prešovská univerzita v Prešove*, 2009. – S. 201–223.

Вархол Й. Життя на крилах пісні (до недожитого 90-річчя від дня народження педагога, фольклориста та культурно-громадського діяча Андрія Дулеби) // *Дукля*. – 2010. – № 1. – С. 68–75.

Вархол Й. Матеріали про Карпатську Україну у фондах СНМ – Музею української культури в Свиднику // *Карпатська Україна (1938–1939). Збірник матеріалів міжнародної наукової конференції до 70-річчя проголошення Карпатської України*. – *Пряшів ; Ужгород*, 2010. – С. 179–186.

Вархол Й., Вархол Н. Сакральність у побуті русинів-українців Словаччини // *Східнохристиянські сакральні пам'ятки на словацько-польсько-українському пограниччі. Матеріали міжнародної наукової конференції* / упоряд. М. Сополіга. – *Науковий збірник МУК*. – 2010. – Т. 25. – С. 225–236.

Varchol J. Manipulácia s telom ako objektom rituálneho úkonu v ľúbostnej a škodlivej mágii ako aj v rituáloch spojených s narodením a svadbou

Rusínov-Ukrajincov Slovenska // Tělo jako kulturní fenomén. «Já nejsem dřevo, jsem duch a tělo» / ed. L. Tarcalová. — Studie Slovákckého muzea 14. — Uherské Hradiště, 2010. — S. 35–41.

Varchol J., Varcholová N. Tradičné obyčaje Ukrajincov na Slovensku pri narodení dieťaťa s aspektom na magické úkony // Narodenie, detstvo, mladosť v tradičnej kultúre Slovenska / ed. V. Feglová. — Múzeá a etniká 2010. — Martin, 2010. — S. 20–35.

Вархол Й. Музеї та етноси (1995–2010) // Дукля, 59. — 2011. — № 6. — С. 57–60.

Varchol J. Muž v ľudovej tradícii Rusínov-Ukrajincov (s aspektom na magické úkony) // Svět mužů a žen. Muž a žena ve svědectvích lidových tradic / eds. R. Habartová, M. Holubová. — Uherské Hradiště, 2011. — S. 131–140.

Вархол Й. З епістолярної спадщини Юрія Костюка // Дукля, 60. — 2012. — № 2. — С. 65–74.

Вархол Й., Вархол Н. Духовна спадщина українців Словаччини. Календарна обрядовість // IV Міжнародний конгрес українців : зб. матеріалів. — Л., 2013. — С. 278–285.

Вархол Й., Вархол Н. Народні звичаї та обряди. Духовна спадщина українців Словаччини // Історія та культура Лемківщини / упоряд. М. Сополіга. — Науковий збірник МУК. — 2013. — Т. 27. — С. 261–294.

Вархол Й., Вархол Н. Презентація традиційної духовної культури українців в українських мас-медіях Пряшівщини // Українські мас-медіа в Словаччині після 1945 року та презентація в них України. — Пряшів, 2013. — С. 116–139.

Varchol J. Muž a žena vo zvykosloví // Muž a žena — vzťahové súvislosti v kontexte múzejných zbierok. Zborník príspevkov z odbornej konferencie s medzinárodnou účasťou / ed. K. Nádaská. — Bratislava, 2013. — S. 129–137.

Varchol J. Zvieratá vo zvykosloví Rusínov-Ukrajincov Slovenska // Zoomorfní tematika v lidové tradici / ed. P. Číhal. — Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti, 2013. — S. 58–69.

Вархол Й. Шевченкіана в СНМ — Музею української культури в Свиднику // Slovanské reminiscencie. Zborník príspevkov

venovaný Dr. h. c. doc. PhDr. Ľubici Babotovej, CSc., pri príležitosti jej životného jubilea / ed. M. Čižárová. — Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešoviensis. Literárny zborník 46. — Prešov, 2014. — S. 256–271.

Varchol J., Varcholová N. Drotárstvo vo folklórnom prejave ukrajinského etnika severovýchodného Slovenska // Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie Domáca výroba a doplnkové zamestnanie v kultúrno-spoločenských súvislostiach vo vzťahu k múzejným zbierkam / ed. I. Géczyová. — Etnológ a múzeum 18. — Hornonitrianske múzeum v Prievidza, 2014. — S. 141–151.

Вархол Й. Павло Маркович — педагог, художник та дослідник народної творчості. До недовжитого 90-ліття від дня народження // Дукля. — 2015. — № 1. — С. 92–96.

Вархол Й. Мистецтво писанки в Словацькому національному музеї — Музеї української культури в Свиднику (2000–2014) // Дукля. — 2015. — № 2 (у друці).

Вархол Й. Архаїчні звичаї календарної та сімейної обрядовості русинів-українців Словаччини // Лемки, бойки, гуцули, русини — історія, сучасність, матеріальна та духовна культура / ed. V. Halczak. — Zielona Góra, 2015 (у друці).

Каталоги виставок

Іван Шафранко. — Свидник ; Пряшів, 1982. — 6 с.

Писанки. — Свидник ; Пряшів, 1983. — 36 с.
Тарас Кущинський — фотографії (1961–1983). — Свидник ; Пряшів, 1983. — 28 с.

Федір Віцо: Ілько Сова з Баюсова. — Свидник ; Пряшів, 1984. — 32 с.

Кольоровий світ. — Свидник ; Пряшів, 1986. — 32 с.

Франтішек Веселій: людина — природа. — Свидник ; Пряшів, 1988. — 36 с.

Олекса Новаківський. З творчості / з приватної збірки Миколи Мушинки. — Пряшів, 1994. — 11 с.

Дикорости Іллі Галайди. — Пряшів, 1996. — 6 с.

Ладислав Цупер: Карпати. — Свидник, 2005. — 8 с.